FORBUNDET FRIE
FOTOGRAFER

Til Kulturdepartementet

Innspill til Kunstnermeldingen 2019

Forbundet Frie fotografer (FFF) er en landsomfattende medlemsorganisasjon for kamerabaserte kunstnere. FFF har om lag 300 medlemmer, med hovedkontor i Oslo. Forbundets formål er å fremme det frie fotografiet som kunstnerisk uttrykksform i Norge. FFF produserer årlig Vårutstillingen og Fotobokfestival Oslo og mottar statlig og kommunalt driftstilskudd for formidlingsvirksomheten og stipendforvaltningen.

Forbundet Frie Fotografer (FFF) takker for muligheten til å komme med innspill til Kunstnermeldingen og er glade for at regjeringen nå vil satse på å styrke kunstnerøkonomien, kunstnernes sosiale rettigheter og løfte kunstens rolle i samfunnet. Vi håper effekten av Kunstnermeldingen vil føre til målrettede tiltak for kunstnernes utstillingsøkonomi, i stipendpolitikken, trygdelovgivning og andre ordninger som kan støtte den frie kunstproduksjon i Norge og bidra til at kunstnere får et verdig og produktivt arbeidsliv.

Kunstnerne skaper innholdet i kulturlivet og legger dermed grunnlaget for sysselsettingen i kultursektoren og sekundært i andre næringer, slik som turistnæringen.
Den kunstproduksjonen samtidskunstnere står for, de uttrykksmåtene og praksisen kunstnerne bidrar med er helt avgjørende for den videre utviklingen av kunst og kulturlivet. Gjennom kunsten utforskes samfunnsspørsmål fra ulike vinkler og i vår tid med utfordringer knyttet til klima, globalisering og digital påvirkning på sosiale mønstre, kan samtidskunsten gi oss rom til ettertanke, utfordre konvensjoner og bidra til å skape fysiske møteplasser for befolkningen.

Samtidskunsten oppleves daglig av publikum i offentlige rom og uterom, på skoler og i barnehager, på sykehus og aldershjem, på museer, i kunsthaller og andre visningssteder, og er tilgjengelig for hele befolkningen - alle aldersgrupper - oftest helt gratis. Samtidskunstens vesen og uttrykksmåte har forandret seg de siste hundre årene og det er enighet om at utviklingen er i retning av en opplevelsesarena som best kan sammenlignes med utøvende kunstutrykk som musikk og scenekunst. Som Engerutvalget og kunstnerutredningen «Kunstens autonomi og kunstens økonomi» pekte på, får ikke kunstnerne nok økonomisk igjen for de verdiene de skaper i samfunnet. Kunstnerundersøkelsen viste at inntekter fra kunstnerisk virke gikk ned 10 prosent mellom 2006–2013, i samme periode der resten av befolkningen økte sine inntekter med 23 prosent. Denne utviklingen må snus. For å sikre kunstnerne bærekraftige inntekter og sosiale rettigheter i deres kunstneriske virke er en satsning på følgende punkter treffsikre og nødvendige virkemidler:

1. Fast honorarordning på alle statlig støttede visningssteder
2. Vederlagsordningen moderniseres og røktes av BONO (Billedkunst opphavsrett i Norge)
3. Sosiale rettigheter må bedres for billedkunstnere
4. Flere stipendhjemler. Stipendene må knyttes til statlig lønnsvekst

KONTAKT
FORBUNDET
FRIE FOTOGRAFER
Møllergata 34
N-0179 Oslo
T: +47 2220 2120
post@fffotografer.no
www.fffotografer.no
Org.nr: 971 278 730
Kontonr: 7878 06 05080

FORBUNDET FRIE
FOTOGRAFER

Utstillingsøkonomi:

Kunstnerorganisasjonene Norske Billedkunstnere, Norske Kunsthåndverkere og Forbundet Frie Fotografer har i lengre tid arbeidet for å styrke kunstnernes utstillingsøkonomi.

I utstillingssammenheng er det avgjørende å differensiere mellom utstillingsvederlag, utstillingshonorar og produksjonskostnader. Dette er de tre pilarene som inngår i kunstnerens utstillingsøkonomi og som vi ser som en samlet helhet. Kunstnerne får i svært liten grad betalt for produksjonen og visningen av samtidskunstutstillinger i statlig støttede visningssteder – et tilbud til publikum over hele landet. Vi har arbeidet for en stor reform med utstillingshonorar siden 2008. Fra 2015 har vi arbeidet med kartlegging og modernisering av utstillingsvederlagsordningen. I vedlagt notat redegjør vi for hovedlinjene i arbeidet vårt og den prinsipielle tenkningen som ligger til grunn.

Vårt mål: EN HISTORISK REFORM

Reformen har potensiale til å gi langt sunnere mekanismer i kunstfeltet og vil kunne endre statusen til kunstnernes skapende arbeid og bidrag til det offentlige kulturtilbudet. Vi vil utfordre holdningene i feltet om at det er akseptabelt at kunstnere arbeider gratis for institusjonene. Vårt mål er å få til den største reformen på det visuelle feltet siden 70-tallet, en satsning som kan gå ned i historien som en milepæl for kunstnernes vilkår i deres mest sentrale arbeid – å skape utstillinger for et publikum.
En grunnleggende forutsetning for vårt arbeid med utstillingsøkonomireformen er at den finansieres med friske midler. Bevilgningene må være av en størrelsesorden som står i forhold til kunstnernes faktisk arbeidsinnsats og omfanget av den kunsten som vises for publikum.

1. Innføring av statlig utstillingshonorar

Utstillingshonorar er en økonomisk kompensasjon for kunstnerisk arbeid med utstillinger. Kunstnere på det visuelle feltet har den laveste inntekten fra sitt kunstneriske virke av alle kunstnergrupper. Årsaken er i hovedsak at kunstnerne ikke har mottatt økonomisk kompensasjon for det arbeidet de utfører med utstillinger. Kostnadene i forbindelse med utstillinger er store og bæres i hovedsak av kunstneren selv. Pilotprogrammet for utstillingshonorar, foreslått av Stoltenberg-regjeringen i 2013 og igangsatt av Solberg-regjeringen i 2014, har vært en prioritet politisk sak gjennom økte bevilgninger i prøveperioden og er nå i sluttfasen av evalueringen.
Gjennom pilotprogrammets øremerkede midler til utstillingshonorar har prøveordningen gitt bred innsikt i hvordan kunstnerne og visningsstedene i samspill bidrar til å tilby publikum kunstutstillinger av høy kvalitet over hele landet. Når piloten er avsluttet har 24 visningssteder med statlig finansiering og hundrevis av norske og utenlandske kunstnere deltatt. Pilotprogrammet har synliggjort det faktum at visuelle kunstnere hittil har utført mye gratisarbeid, ved ikke å få rimelig betalt for de verdiene de er med på å skape i samfunnet. For alle andre yrkesgrupper er dette en selvfølge. **Både visningsstedene, publikum og kunstnerne selv anerkjenner at samtidskunsten for disse utstillingene er en arena for refleksjon og kunstopplevelser, i større grad enn en salgsarena.** Utstillingshonoraret inngår for øvrig i det pågående internasjonale politiske arbeidet på det visuelle feltet, under slagordet «paying artists». Regjeringen sitter nå på et unikt materiale som kan endre praksis i hele det visuelle kunstfeltet, der betaling for kunstnerisk arbeid blir den nye normen.

2. Utstillingsvederlag

Utstillingsvederlaget er et økonomisk vederlag som utstillingsarrangør betaler til kunstneren som kompensasjon for lån og fremvisning av kunstverk som er i kunstnerens eie. Vederlaget er en betaling for at kunstverket kan oppleves av publikum, og en kompensasjon for at kunstneren selv ikke kan disponere verket i tiden det er utstilt. Kunstnerorganisasjonene har i samarbeid med BONO kartlagt praksis for vederlagsutbetalinger blant utstillinger med statlig støtte og gjort beregninger for hva gjeldende avtale er verdt. Siden utstillinger er så sentralt og prinsippet om vederlag er så viktig, er det nødvendig for oss at avtalen fungerer i praksis og faktisk overholdes:

- Kunstnerne må få det vederlaget avtalen gir dem rett til
- Vederlaget må fordeles rettferdig: uavhengig av alder, kjønn og kunstform
- Avtalen må være tilpasset nye kunstformer og kunstnerpraksiser

Utstillingsvederlagsavtalen fra 1978 er en avtale for utregning av vederlag mellom staten og kunstner-organisasjonene. Bare av et fåtall statlige visningssteder overholder avtalen i dag - kartlegging viser at utstillingsvederlaget som utbetales kunstnerne utgjør kun 1/3-del av det vederlaget skulle utgjort etter gjeldende avtale. At det er ytterst få av de vederlagspliktige visningsstedene, inkludert museene, som utbetaler vederlag etter avtalen, viser at dagens ordning ikke fungerer og ikke har gjort det på mange år. Kartleggingene våre viser at de visuelle kunstnerne trenger en ombudsmann, som vil sikre en effektiv og profesjonell håndtering av utstillingsvederlaget. Vi mener BONO er best egnet til oppgaven, da de har lang erfaring med å håndtere ordninger for individuelle vederlag. Modellen vi ønsker baserer seg på at staten årlig betaler et på forhånd avtalt rundsum-beløp til BONO. Beløpet skal fordeles på og utbetales til samtlige vederlagsberettigede kunstnere som har deltatt på vederlagspliktige utstillinger. Målet er en tariff som er tilstrekkelig finmasket for å treffe nyansert og være rimelig sett i forhold til hva kunstneren faktisk låner ut/viser publikum. Ordningen vil i praksis bety mindre byråkrati og enklere administrasjon enn vi ser i dag der hvert enkelt visningssted står ansvarlig for å overholde avtalen mellom kunstner og stat.

3. Stipendpolitikken

Vi ønsker at kunstprodusenter skal ha gode og stabile støtteordninger og derfor mener vi at en økning i antall stipender er avgjørende for å sikre en langsiktighet og soliditet i produksjonen.
Statlige stipend er et knapphetsgode om tildeles på bakgrunn av kunstnerisk kvalitet og det er stor pågang av søkere. Stipend tildeles ut fra kvalitative vurderinger av kunstnerskap for å sikre mottakerens muligheter til å skape kunst og er et treffsikkert tiltak for å bedre kunstnerøkonomien. Stipend er et tiltak som kommer alle kunstnergrupper til gode og gir arbeidsro og muligheter til kunstnerisk fordypning og nyskaping. Mottageren får mulighet til å jobbe intensivt med sin kunstneriske karriere over tid. Stipendene har dermed en annen funksjon enn midler avsatt til utstillingsproduksjon. De fremmer eksistensen av frie felt og kunstuttrykk som danner alternativ til, og er i forkant av, det som vises i de store museene, plasseres i de store offentlige byggene og omsettes i de private galleriene. Stipendene er derfor det instrumentet samfunnet har som best sikrer den frie kunsten og den frie kunstneren, som vi ser som en viktig, selvstendig del i vårt demokrati. Visuelle kunstnere er ikke ansatt i institusjonene og har grunnet lave inntekter fra sitt kunstneriske virke, flest hjemler i kvotefordelingen. God stipend-politikk er derfor ekstra viktig for vår kunstnergruppe.

Tildelingsprosenten lav for stipender
I dag mottar kun 10.4 prosent av søkerne statlige kunstnerstipend. Til sammenlikning får 37 prosent av søkerne til Kulturfondet, Norsk kulturråd tilslag på sine søknader. (Årsrapport 2016). For samtlige søknader som kom inn til Norsk kulturråd endte omlag 25 prosent opp med tildeling. Statens kunstnerstipend har den desidert laveste tildelingsprosenten og svært mange godt kvalifiserte søknader blir avvist. Vi foreslår en gradvis økning i antall hjemler, for samtlige kunstnergrupper, på bakgrunn av dagens nøkkel for kvotefordeling mellom kunstnergruppene. En god start for å øke tildelingsprosenten er å styrke den med 100 nye stipendhjemler.

Koble vekstnøkkel til kunstnerstipendene
Den 3-årige lønnsreformen for statens kunstnerstipend etablerte en forståelse for at disse stipendene skal ligge på samme nivå som 50 prosent av gjennomsnittlig heltidsinntekt. For å sikre forutsigbarhet i den nyetablerte standarden i stipendpolitikken, både for kunstnerne som mottar stipend og politikerne som bevilger hjemlene, er målet nå å knytte stipendene til en fast lønnsvekst-nøkkel i forskriften, slik at disse stipendene «som et minimum reguleres med en indeks lik rammen for lønnsoppgjøret i staten».

4. Kunstnernes sosiale rettigheter

I de visuelle organisasjonene ser vi med bekymring at våre medlemmer faller utenfor alle arbeidslivsordninger som er vanlig for andre arbeidstakere. Kunstnere står lenge i arbeid som skatteytere, men de ulike tilknytningsformene i arbeidslivet gir store utslag i negativ retning for kunstnere generelt og de visuelle kunstnerne spesielt. Dette har vært påpekt i flere utredninger om kunstnernes kår, blant annet i Moe Skarsteins rapport *Kunstens autonomi og kunstens økonomi*: «For å sikre næringsdrivende kunstneres rett til pensjon og styrke utøverens rettigheter mot sykepenger, kan det det være hensiktsmessig å etablere egne forsikringsordninger for pensjon og sykepenger for kunstnernæringen. Både Telemarksforskings undersøkelse og andre erfaringer viser at sosiale rettigheter knyttet opp mot arbeidstaker-/næringsforhold er utfordrende.»
For å prøve å rette opp noe av skjevhetene ønsker vi følgende tiltak:

Skatteordninger
Vi slutter oss til anbefalingen i kunstnerøkonomiutredningen om bedrede skatteordninger som for eksempel en innføring av et minstefradrag for selvstendig næringsdrivende. Dette vil på en enkel måte bedre kunstnernes økonomi. Mange kunstnere opplever å ha store utgifter i år med små inntekter og omvendt, derfor vil et minstefradrag være viktig for å jevne ut variasjonene over tid.

Velferdsordninger og sosiale rettigheter
Kunstnere som ikke er lønnsmottagere og har lav inntekt, faller i stor grad utenfor det norske velferdssystemets sikkerhetsnett. Skal kunstnerne sikres på linje med andre arbeidstakere, må det tas skikkelige grep. Vi opplever at når det snakkes om sosial dumping i andre næringer, beskriver man bare den virkeligheten som kunstnere står i daglig. Vi er glade for økningen til 75 prosent som har kommet i sykepengedekningen fra 17. dag, men fordi de visuelle kunstnerne har så lave inntekter, mener vi at sykepengedekningen må opp til 100 prosent dekning fra 17. dag uten å tegne tilleggstrygdeordninger. Vi ser ingen grunn til at frilansere og næringsdrivende skal behandles ulikt på dette området. Vi er klar over den tilleggsordningen som NAV administrerer, men som Telemarksforsknings undersøkelse viste, er det kun 5 prosent av næringsdrivende kunstnere som har tegnet denne forsikringen. Kunstnerne opplyser kostnadsnivået som årsak til å ikke tegne forsikring.

Pensjon

Telemarksforsknings undersøkelse viser at halvparten av alle kunstnere ikke har noen pensjonsordning overhodet, bare 10% oppgir å ha individuell pensjonsavtale, og 6% har tilleggsforsikring i NAV. Med omleggingen av folketrygden, bortfallet av besteårsregelen som var uvurderlig for kunstnere med svært skiftende inntekter, og reduserte utbetalinger, er det påkrevd å finne andre løsninger om ikke kunstnerne skal ende i alvorlig fattigdom etter et langt liv som yrkesaktive. Med supplerende pensjonsytelser går det likevel an å overleve som pensjonist, men som tidligere vist har ikke kunstnerne råd til disse. Mange kunstnere er mer eller mindre utelukket fra å tjene opp rettigheter i dagens tjenestepensjonsordninger. Enten fordi de som arbeidstakere har for kortvarige arbeidsforhold eller for små stillinger. Eller fordi de livnærer de seg som frilansere eller selvstendig næringsdrivende uten tilgang til tjenestepensjonsordningene. Uansett tilknytning til arbeidslivet er det få som tjener godt nok til å sette av pensjonsmidler i andre former for pensjonssparing. Vi ønsker derfor at staten skal gå foran med et godt eksempel og gi pensjon på de statlige arbeidsstipendene. Stipendene er utbetalt som frilansinntekt, hvor man innbetaler arbeidsgiveravgift på lik linje med andre lønninger i staten og vårt mål er at de skal gi pensjon på samme grunnlag. Vi foreslår en ordning med 2% innskudd fra Statens kunstnerstipend og 2% innskudd fra kunstner (trukket av stipendet).

For oss er det avgjørende at det legges til rette for at det kan opptjenes tjenestepensjon også på korte ansettelser, lav ansettelsesgrad og lave inntekter. Vi mener det er viktig å legge til rette for fremtidens arbeidsliv, gjennom å sikre at alle, uavhengig av tilknytningsform, har et minimum av rettigheter. Etter lov om obligatorisk tjenestepensjon er det valgfritt om grunnsatsen skal starte fra første krone eller fra 1 G. Vi mener muligheten for bunnfradrag på 1 G samt regelen om minst 20% stilling må fjernes, for at de med lavest inntekt skal klare å spare til pensjon.

Privatkopiering av visuelle verk

Fra 1. juli 2018 trådte den nye åndsverkloven i kraft og kompensasjonsordningen for privatkopiering av åndsverk ble da utvidet til også å omfatte litterære og visuelle verk. At ordningen er utvidet er konkret omtalt av Kulturdepartementet i Prop. 1 S (2018-2019) i tilknytning til budsjettet for 2019. Det som derimot ikke er omtalt, er hvorfor departementet ikke har økt tildelingen av midler nå som mengden rettighetshavere og verk som er omfattet av ordningen har økt betydelig. Konsekvensen er at det i realiteten er gjennomført et stort vederlagskutt til hele rettighetshaverfeltet på dette området. Det er Norwaco som forvalter tilskuddet for ordningen og fordeler kompensasjonen til rettighetshaverne. Norwaco har i sine søknader til departementet redegjort for hvorfor det vil stride mot intensjonen ved utvidelsen av denne kompensasjonsordningen dersom utvidelsen ikke medfører økt økonomisk kompensasjon. **Undersøkelser i regi av Norwaco vil etter all sannsynlighet avdekke at omfanget av den kompensasjonsberettigede private kopieringen av visuelle verk i Norge er svært omfattende.** Tildelingene over statsbudsjettet må ta hensyn til dette og vi mener Kunstnermeldingen bør adressere denne problemstillingen.

FORBUNDET FRIE
FOTOGRAFER

Kunstnernes Hus

Kunstnernes Hus har en sentral plass i den kulturelle infrastrukturen og kulturarven i Norge, som visningsarena, formidlingsplattform og møtested - mellom kunst, kunstnere og publikum. Huset er totalt på 3100 kvadratmeter og er i sin helhet dedikert til kunst, utstillingssaler, kino og atelier, samt restaurant og bokhandel og har over 100.000 besøkende årlig. Kunstnernes Hus må også i fremtiden gis mulighet til å videreutvikle sitt innhold som en kunstnerstyrt institusjon og samtidig kunne møte publikums forventing til formidling og tekniske krav til bygningen. Styret for Kunstnernes Hus har satt i gang et arbeid for å renovere og modernisere Kunstnerens Hus frem mot 100-årsjubileet i 2030, og vi ser det som viktig for kunstfeltet at dette arbeidet støttes.

Fotogalleriet og fotoboka

FFF (etablert i 1974) og Fotogalleriet (etablert i 1977) har som felles mål å fremme det frie fotografiet som kunstnerisk uttrykksform i Norge og internasjonalt. Vi lever i en tid sterkt preget av billedbruk, og særlig de unge bruker fotografi daglig som kommunikasjonsmiddel. Ved å øke og forenkle barn og unges tilgang til en mer variert visuell kultur, nyanseres forståelsen av fotografiet som språk. Gjennom våre formidlingsarenaer: Fotogalleriet, Vårutstillingen, Fotobokfestival Oslo og Nordic Dummy Award jobber vi aktivt for å gi befolkningen tilgang til samtidsfotografi og kamerabasert kunst, og bidrar dermed til å øke en felles visuell språkforståelse. Fotoboka representerer et mangfold av ulike visuelle utrykk og formater, den er en viktig kanal for formidling og dokumentasjon av et sentralt utrykk i dagens samfunn. Vi støtter Kulturrådets arbeide med en pilot for en innkjøpsordning for foto – og kunstbøker. Vi håper også at Kunstnermeldingen vil anerkjenne det kunstneriske fotografiets særskilte plass i arbeidet med å utvide vår felles forståelse av visuell kultur.

Avslutningsvis vil vi påpeke at en grundig satsning på utstillingsøkonomi samt den direkte støtten til produksjonsleddet gjennom kunstnerstipendene er av avgjørende betydning for kunstnernes frie ytringer og kritiske tenkning som igjen ligger til grunn for utviklingen av hele samfunnets kulturliv.

Vi ønsker Kulturdepartementet lykke til i dette viktige arbeidet med Kunstnermeldingen og gleder oss til å se resultatene.

Vennlig hilsen,
Forbundet Frie Fotografer, Oslo 31.01.19

Styreleder Thale Fastvold

Daglig leder Kjersti Solberg Monsen

UTSTILLINGSØKONOMIEN

Kunstnerorganisasjonene Norske Billedkunstnere, Norske Kunsthåndverkere og Forbundet Frie Fotografer har i lang tid arbeidet for å styrke kunstnernes utstillingsøkonomi. Kunstnerne får i svært liten grad betalt for produksjonen og visningen av samtids-kunstutstillinger i statlig støttede visningssteder – et tilbud til publikum over hele landet.

Vi har arbeidet for en stor reform med utstillingshonorar siden 2008. Fra 2015 har vi hatt fokus på kartlegging og modernisering av utstillingsvederlagsordningen. Vi vil i dette notatet redegjøre for hovedlinjene i arbeidet vårt og den prinsipielle tenkningen som ligger til grunn.

A K Dolven sitt kunstneriske bidrag til kampanjen #utstillingsavtalen.

VÅRT MÅL: EN HISTORISK REFORM

Reformen har potensiale til gi langt sunnere mekanismer i kunstfeltet, og vil kunne endre statusen til kunstnernes skapende arbeid og bidrag til det offentlige kulturtilbudet. Vi vil utfordre holdningene i feltet om at det er akseptabelt at kunstnere arbeider gratis for institusjonene.

Vårt mål er å få til den største reformen på det visuelle feltet siden 70-tallet, en satsning som blir stående i historien som en milepæl for kunstnernes vilkår i deres mest sentrale arbeid – å skape utstillinger for et publikum.

En grunnleggende forutsetning for vårt arbeid med utstillingsøkonomireformen er at den finansieres med friske midler. Bevilgningene må være av en størrelsesorden som står i forhold til kunstnernes faktiske arbeidsinnsats og omfanget av den kunsten som vises for publikum.

EN TREDELT MODELL

Vi har utarbeidet en tredelt modell for å synliggjøre prinsippene som bør ligge til grunn for kompensasjonen til kunstnerne for produksjon og visning av billedkunst og kunsthåndverk.

I. UTSTILLINGSHONORAR

Honorar til kunstner som kompensasjon for kunstnerens arbeid i forbindelse med utstilling av kunstnerens verk. Honoraret skal dekke kunstners arbeid med administrasjon, nyproduksjon og tilrettelegging av verk, samt øvrig arbeid knyttet til utstillingen.

II. UTSTILLINGSVEDERLAG

Utstillingsvederlaget er en godtgjøring til billedkunstnere og kunsthåndverkere for framvisning av verk i kunstnerens eie, samt en kompensasjon for at kunstneren ikke selv kan disponere verket i utstillingsperioden.

III. PRODUKSJONSMIDLER

For verksproduksjon: materialkostnader og tilvirkningskostnader for fremstilling av verk (herunder kostnader til underleverandører/innleid hjelp), heri ikke inkludert honorar for kunstnerens arbeid med produksjonen.

De tre delene har ulik begrunnelse og vil være aktuelle på ulike tidspunkt i syklusen til et kunstverk. Honorar og produksjonsmidler skal kunstneren primært få i forbindelse med nyproduksjon av verk, men skal også avtales for eksisterende verk som krever arbeid/tilrettelegging fra kunstnerens side. Vederlaget skal kunstneren motta hver gang et verk stilles ut. Slik er det også for komponistene, som kan få honorar for bestillingsverk og deretter fremføringsvederlag hver gang verket spilles. Vederlaget har dermed potensiale til å gi kunstnerne tilleggsinntekter langt fremover i tid, så lenge det er interesse for å vise verket for publikum og verket fremdeles er i kunstnerens eie.

FORVALTNING AV HONORAR, VEDERLAG OG PRODUKSJONSMIDLER

Vi mener forvaltningen av de tre delene bør differensieres. Det er både naturlig og nødvendig at kunstner kan føre individuelle forhandlinger med visningsstedet om honorarbetingelser og produksjonskostnader. Det er partene, dvs. kunstner og utstillingssted, som har kunnskap om de praktiske realitetene i produksjonen, og som dermed har grunnlag for å komme frem til en rimelig avtale om honorering av kunstners arbeid og fordeling av produksjonskostnader seg imellom. Det er i tillegg bare partene som har anledning til å tilpasse omfanget av produksjonen til økonomien.

Det samme er ikke tilfellet for utstillingsvederlaget. Dette er et individuelt vederlag som kunstnere har rett til når de stiller ut i statlig støttede institusjoner. Vederlaget er basert på kunstnerens opphavsrett og er nærmere regulert i en egen avtale mellom staten og kunstnerorganisasjonene. Vi mener det er naturlig at vederlaget kanaliseres gjennom en forvaltningsorganisasjon som har kompetanse til å beregne og utbetale vederlag individuelt, og som kan sikre at kunstnerne får det de har krav på etter avtalen. Denne modellen følger en etablert praksis i kulturfeltet hvor forvaltningsorganisasjoner håndterer individuelle vederlag.

ØKONOMIEN I VISNINGSSTEDENE 2014–19

Vi har kartlagt utviklingen i bevilgningene til museer og andre statlig støttede visningssteder for billedkunst og kunsthåndverk. Tallene viser en markant vekst i årene 2014–19. Våre beregninger viser at det statlige driftstilskuddet nå utgjør over 800 mill. – en vekst på om lag 58 % siden 2014.[1]

Det er imidlertid her viktig å poengtere at Nasjonalmuseet i denne perioden fikk en bevilgningsøkning på 230 millioner, hvilket utgjør over 3/4 av denne veksten. Det er derfor fremdeles en rekke visningssteder – særlig de mindre – som fremdeles har svært stramme rammevilkår.

Utstillende kunstnerne får anslagsvis 20 mill. gjennom utstillingsvederlag og pilotprosjekt for utstillingshonorar. Dette utgjør kun 2,3 % av den samlede bevilgningen. Det betyr at betaling til kunstnerne som skaper innhold i disse institusjonene fremdeles bare utgjør en brøkdel av institusjonsøkonomien.[2]

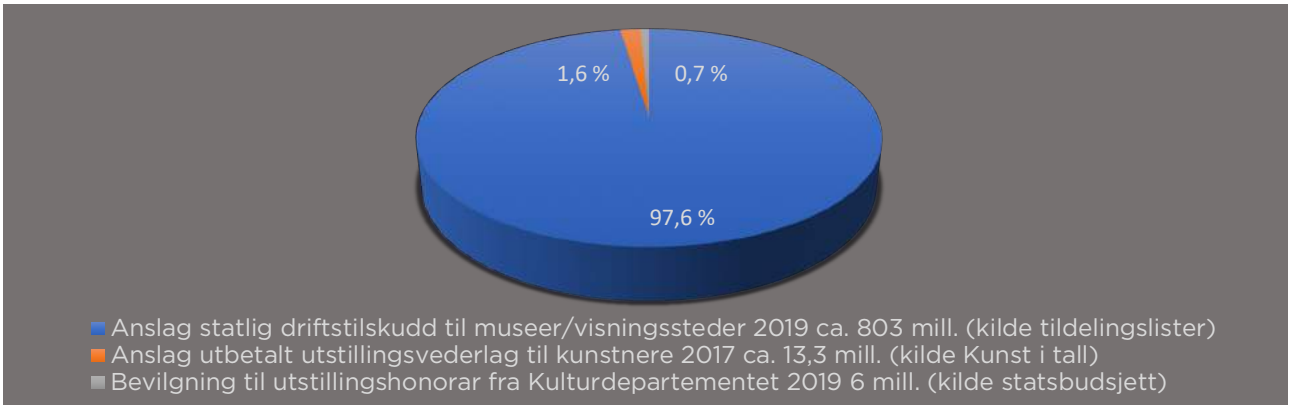

[1] Sammenslåingen av museer har gjort det vanskelig/umulig å fastslå bevilgningsnivåer innen det visuelle kunstfeltet nøyaktig. Vi har aggregert estimater ut fra bevilgningstall i statsbudsjett 2009, som var det siste året hvor alle kunstmuseer hadde en separat bevilgning. Deretter har vi lagt på 2,5 % årlig regulering for lønns- og prisvekst. Vi mener dette gir et nøkternt estimat. Estimatene gjelder seks museer av totalt 53 visningssteder.

[2] Det foreligger ingen offisiell oversikt fra statlig hold over hvor mye som utbetales fra visningsstedene til kunstnerne, så vi har valgt å gå ut fra kjente størrelser: utstillingshonorar gjennom statsbudsjett og utstillingsvederlagsberegninger fra Kunst i tall.

UTSTILLINGSHONORAR

«Kunstnerne på det visuelle feltet er ikke ansatt ved institusjonene, og kunstinstitusjonene har relativt små midler til innkjøp av kunst. Utvalget mener at forslaget om utstillingshonorar, sammen med en styrking av produksjonsmidlene i institusjonene, kan ha potensial til å jevne ut noe av den skjevheten som i dag eksisterer mellom kunstnere i det visuelle kunstfeltet og andre kunstnergrupper.»

– Sitat fra Engerutvalget i Kulturutredningen 2014, mars 2013 (NOU 2013:4)

«Reformen for utstillingshonorar har potensiale til å rette opp den strukturelle skjevheten i den statlige finansieringen av institusjoner på det visuelle kunstfeltet versus de utøvende kunstfeltene, hvor honorarer for kunstnernes arbeid er del av driftsbevilgningene. Reformen har potensiale til å endre praksis i hele det visuelle kunstfeltet, hvor betaling for kunstnerisk arbeid kan bli den nye normen og dermed flere kunstnerne kan leve av det de skaper. Forutsetningen for at utstillingshonoraret blir en vellykket reform, som faktisk endrer arbeids- og lønnsvilkårene til billedkunstnere og kunsthåndverkere som stiller ut ved statlige visningsarenaer, er at satsningen følges opp med en betydelig mengde friske midler fra statens side.»

– Sitat fra notat fra referansegruppen til evalueringen av pilotprosjekt utstillingshonorar, mars 2018[3]

MILEPÆLER:

Arbeidet med reformen er nå inne i sitt 11. år:

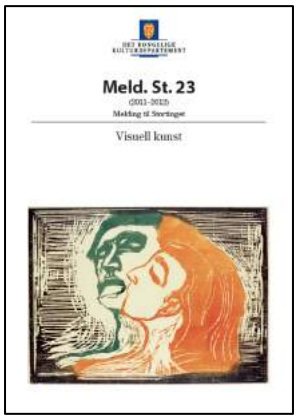

- 2008: Kunstnerorganisasjonene starter opp arbeidet med reformen.
- 2012: Utstillingshonoraret blir for første gang fremmet fra myndighetshold i Stortingsmeldingen for visuell kunst.
- 2013: Utstillingshonoraret blir omtalt som et sentralt virkemiddel i Kulturutredningen (NOU 2013:4). Stoltenberg II-regjeringen foreslår en bevilgning på 2 mill. til et pilotprosjekt for oppstart i 2014 (opprettholdt av Solberg-regjeringen).
- 2014: Statsråd Widvey nedsetter en referansegruppe med representanter fra fagorganisasjonene og visningsstedene.[4]
- 2015: Kunstnerøkonomiutredningen omtaler utstillingshonoraret som et godt tiltak. Rammene til pilotprosjektet blir utvidet til 4 mill.
- 2016: Rammene til pilotprosjektet blir utvidet til 6 mill.
- 2018: Evaluering av pilotprosjektet, med til sammen 24 deltakende visningssteder.
- 2019: Bevilgning på 6 mill videreføres, men ordningen er enda ikke utvidet eller gjort permanent.

VIRKNINGER AV EN PERMANENT OG FULLFINANSIERT ORDNING

I det fagpolitiske arbeidet med reformen, har vi formulert kjerneprinsipper og mulige virkninger.

KJERNEPRINSIPPENE FOR REFORMEN

1. Utstillinger av samtidskunst i statlig støttede visningssteder gir publikum viktige opplevelser, erfaringer og erkjennelser. Disse utstillingene er i liten eller ingen grad salgsarenaer.
2. Kunstnere som stiller ut i statlig støttede visningsarenaer skal honoreres for sitt arbeid, lik kunstnere på de utøvende kunstfeltene. Utstillingshonorar er ikke en støtteordning, men betaling for det arbeidet kunstnerne bidrar med i institusjonene.
3. Museene/visningsstedene forplikter seg til honorarbetaling ved inngåelse av kontrakt med kunstneren. Ordningen finansieres med friske midler.

[3] Notatet kan nedlastes her (12.3.18): https://norskekunsthandverkere.no/om-norske-kunsthandverkere/presserom/politiske-dokumenter

[4] Referansegruppen består av styrelederne i NBK og NK, samt lederne i Sørlandets Kunstmuseum og Nordnorsk kunstnersenter.

- **Regionalisering**: Visningsstedene er spredt over hele landet, fra Sørlandets Kunstmuseum i sør til Tromsø Kunstforening i nord. Utstillingshonoraret sikrer en automatisk spredning av statlige midler. Innføring av en permanent ordning vil tjene som et godt forbilde for en liknende ordning for visningssteder som får sin finansiering fra fylke/region og kommune.
- **Maktspredning**: Kunstinstitusjonen fastsetter eget utstillingsprogram basert på kunstfaglig skjønn i institusjonen. Dette gir maksimal spredning av den definisjonsmakten disse midlene gir.
- **Bedre næringsvilkår**: Når kunstnerne får rimelig betalt for det de skaper og faktisk leverer til samfunnet og til publikum blir de i bedre stand til å leve av egen virksomhet.
- **Profesjonalisering**: Utstillingshonoraret vil bidra til et godt samarbeidsforhold mellom visningssted og kunstner, og en profesjonalisering av bestiller- og utførerforholdet mellom de to partene. Utstillingsvirksomheten blir finansiert direkte som følge av utstillingsoppdraget.
- **Mangfold**: Mangfold sikres gjennom utstillingsprogrammene og institusjonenes ulike profiler og fokus. Ulike arenaer etterspør ulike kunstuttrykk. Økte muligheter til å leve av kunstnerisk virke vil høyne statusen for yrkesgruppen og bidra til økt bredde i rekrutteringen til yrket. Større mangfold i kunstneriske ytringer gir publikum mer å velge i og økt opplevelse av gjenkjennelse og tilhørighet.
- **Kvalitet**: Mer forutsigbare vilkår for kunstneren gir bedre forutsetning for kvalitet og fordypning i det skapende arbeidet, heller enn den usikkerhet og spredte fokus som følger av å måtte søke ulike støtteordninger og ta andre jobber for å finansiere utstillingsproduksjonen. For visningsstedenes del, vil bedre betingelser for kunstnerne gjøre de statlige arenaene mer attraktive som visningsarenaer, noe som vil resultere i mer interessante og kvalitativt bedre utstillingsprogrammer.

PILOTPROSJEKTET 2014–2018

Referansegruppen gav anbefalinger for gjennomføringen av pilotprosjektet, som i stor grad ble fulgt av Kulturdepartementet. Midlene ble øremerket og forvaltet av institusjonene uten regulering av sentrale satser. Prosjektet fastsatte en struktur for honoraret. Til sammen deltok 24 institusjoner.

STRUKTUR FOR UTSTILLINGSHONORARET

1. Grunnhonorar: Bidrag til kunstnerens løpende og ikke-fakturérbare kostnader, herunder f.eks. administrasjon, kontorhold og atelierleie.
2. Verksproduksjon/tilrettelegging: Kunstners arbeid med idéutvikling, verksproduksjon, emballering/frakt o.l. For eksisterende verk: tilrettelegging og tilpasninger, frakt o.l.
3. Montering/nedmontering: Kunstners arbeid på utstillingsstedet, eks. montering (herunder teknisk tilrettelegging) og ev. nedrigging.
4. Informasjons/formidlingsrelatert arbeid: Kunstners arbeid med f.eks. katalog, bildemateriale, tekster, deltakelse på åpning og pressevisninger, formidling, kunstnerpresentasjon, pedagogisk arbeid, tilrettelegging for DKS.

EVALUERING 2017–18

Kulturdepartementet arrangerte høsten 2017 en rundebordskonferanse hvor alle 24 deltakende visningssteder ble invitert. Erfaringene var overveiende positive. Innspill fra dette møtet, samt skriftlige innspill og rapporter ble gjennomgått av referansegruppen. Følgende er utdrag av gruppens anbefalinger:

- Det er hensiktsmessig at de institusjonene som omfattes av en forpliktende og permanent ordning for utstillingshonorar har en driftsmodell og statlig driftsstøtte av varig karakter (om lag 53 institusjoner).
- Midlene må fordeles i forhold til faktisk aktivitet med samtidskunstutstillinger. Vi anbefaler at søknad om utstillingshonorar integreres i eller samordnes med visningsstedenes årlige søknad om driftsmidler, slik at vi får en mest mulig effektiv forvaltning.

- Bevilgningsrammen bør være stabil over tid, slik at alle parter kan agere med en trygghet om at honorarmidlene ikke plutselig blir inndratt eller kraftig redusert uten forvarsel. Det er avgjørende at midlene tildeles i god tid før utstillingen.
- Et sterkt funn var at visningsstedene ønsker en øremerket bevilgning og en enkel, separat rapportering over flere år. Det er også helt avgjørende at ordningen er transparent.
- Det bør vurderes å utarbeide veiledende time-, dag-, og ukesatser, som verdifull støtte i beregningen av og forhandlingene om et rimelig honorarnivå sett i forhold til forventet arbeidsmengde.

UTSTILLINGSVEDERLAG

Det er et godt og viktig prinsipp at kunstnerne får betalt vederlag for utlån av verk i eget eie og for visningen til publikum. Avtalen mellom staten og kunstnerorganisasjonene om utstillingsvederlag er den eneste ordningen som sikrer kunstnerne forutsigbar betaling for utstillinger, noe som er svært verdifullt i et kunstfelt preget av usikre og svingende inntekter. En så sentral ordning i det visuelle kunstfeltet er det derfor essensielt for oss å forsvare, bl.a. ved å sørge for at den er tilpasset dagens virkelighet.

KJERNEPRINSIPPER FOR MODERNISERINGEN

1. Kunstnerne må få det vederlaget avtalen gir dem rett til
2. Vederlaget må fordeles rettferdig, uavhengig av alder, kjønn og kunstform
3. Avtalen må være tilpasset nye kunstformer og kunstnerpraksiser
4. Ordningen må være transparent

MILEPÆLER:

Avtalen er nå i sitt 41. år:

- 1974: Kunstneraksjonens trepunkts krav, hvor det første kravet var «at samfunnet via staten yter reelt vederlag for bruk av de skapende kunstneres arbeider».
- 1978: Staten og kunstnerorganisasjonene inngår avtale om utstillingsvederlag.
- 2015: NBK, NK og FFF starter moderniseringsarbeidet og forankrer overordnet strategi og innhenter fullmakter på sine respektive landsmøter.
- 2015–16: Kunstnerorganisasjonene gjennomfører omfattende kartlegginger i samarbeid med BONO. De faste vederlags-satsene i kunstnerstyrte visningssteder beregnes på nytt.
- 2017–18: Forhandlinger mellom kunstnerorganisasjonene og Kulturdepartementet, som foreløpig ikke har ført frem. Avtalen videreføres inntil videre i opprinnelig form.

Fotografiet er hentet fra Marianne Heiers installasjon *A Historical Opportunity*.

KARTLEGGING AV PRAKTISERING AV AVTALEN

For å forberede reforhandling av avtalen og få et godt kunnskapsgrunnlag for arbeidet med en ny modell, kartla vi i 2015–2016 hvordan avtalen praktiseres. Dette arbeidet tok utgangspunkt i følgende:

- Komplett oversikt over utstillinger med statlig støtte i 2013–14 .
- Visningsstedenes praktisering av avtalen: kunstnerstyrte, kunsthaller og museer, samt NBKs Høstutstillingen og NKs Årsutstillingen.

HOVEDFUNN FRA KARTLEGGINGEN

- Det mest oppsiktsvekkende funnet var at utstillingsvederlaget som utbetales til kunstnerne kun utgjør om lag en tredjedel av det vederlaget faktisk skulle ha utgjort. Det betyr at kunstnerne ikke får det de har krav på etter avtalen. Kunstnere blir presset til å godta mindre vederlag enn de egentlig har krav på, eller får mindre uten å være klar over det selv.
- Årlig mottar om lag 90 visningssteder/utstillingsarrangører med om lag 500 utstillinger statsstøtte, enten varig eller temporært. Da avtalen ble inngått i 1978 var det kun 15 institusjoner totalt. Det betyr at det nå er et vesentlig større mangfold på arrangørsiden, herunder arrangører som ikke har kontinuerlig drift og ikke har forutsetninger til å håndtere vederlaget selv.
- Det er gjennomgående mangelfull kunnskap om avtalen hos kunstnere og visningsstedene. Det er ytterst få institusjoner som overholder avtalen, selv ikke de store museene. Avtalen er ressurskrevende og vanskelig å etterleve for institusjonene.
- Det finnes intet overordnet organ som er ansvarlig for å samle informasjon eller kontrollere at avtalen blir etterfulgt. Ordningen er ikke transparent.
- Verksprisberegningen passer ikke til nye kunstnerpraksiser som ikke nødvendigvis er verksbasert eller mulig å prissette. Beregningen gir svært uheldige effekter i et likelønns-perspektiv (kjønn, alder, kunstform): Etablerte kunstnere får ofte et høyere vederlag enn yngre kunstnere, og mannlige kunstnere får ofte høyere vederlag enn kvinnelige. Ulike kunstformer har ulikt prisnivå, noe som påvirker vederlagene.
- Vederlag basert på verkspriser er vanskelig eller umulig å budsjettere siden antall verk og priser normalt ikke er avklart lang tid i forveien. Særlig gir dette en uhåndterlig situasjon for utstillingsarrangørene som har mottatt statstilskudd til enkeltutstillinger og ikke er knyttet til institusjoner med varig drift.

NY OG MER EFFEKTIV MODELL

Hovedgrepet i modellen vi foreslår er at utstillingsvederlaget ikke lenger skal kanaliseres til kunstnerne via museene og visningsstedene, men gjennom en forvaltningsorganisasjon. Dette er nødvendig for å få til en effektiv og profesjonell håndtering av vederlagsordningen. Konkret foreslår vi BONO – Billedkunst Opphavsrett i Norge, som har lang erfaring med individuell fordeling av vederlag. Et slikt mellomledd er den beste garantien for at avtalen blir fulgt og at ordningen faktisk fungerer for alle parter.

Dette er for øvrig en modell som allerede er i bruk på andre områder, jf. vederlagsordningen for musikk brukt i gudstjenester der TONO distribuerer vederlag fra staten individuelt til rettighetshavere, og privatkopieringsordningen der Norwaco via sine medlemsorganisasjoner utbetaler individuell kompensasjon til opphaverne etter tildeling fra staten.

- For kunstnerne vil en kanalisering via en forvaltningsorganisasjon gi mye større trygghet enn i dag ved at kunstnerne kan være sikre på at de vil motta vederlaget de har krav på etter avtalen. Kunstnerne vil slippe å komme i et krysspress som i dag ofte ender med aksept av ugunstige spesialavtaler. Kunstnerne vil også få en instans de kan henvende seg til ved spørsmål.
- For utstillingsarrangørene vil kanalisering gjennom en forvaltningsorganisasjon løse budsjetteringsproblemet og medføre en stor lettelse. Det vil frigjøre tid og ressurser til å drive med det som er kjernevirksomheten, nemlig å formidle kunst til publikum. Dels vil arrangørene slippe arbeid med beregning og utbetaling av vederlaget, men viktigst er kanskje at de vil frigjøres fra den nå stigende bekymringen for å forvalte vederlaget feilaktig, med risiko for komme i en vanskelig situasjon ift. bevilgende myndigheter.

- Dette er også et helt nødvendig grep for at mindre arrangører med tidsavgrenset statsstøtte skal kunne håndtere vederlaget. Det er viktig å legge til rette for det mangfoldet av arrangører som har kommet til de siste årene.
- Slik vi ser det vil det også bli en bedre løsning for staten enn någjeldende ordning: Det vil gi transparens på alle måter. Staten forholder seg til én forutsigbar, samlet bevilgning.

RUND SUM FORDELING I PRAKSIS

Modellen baserer seg på at staten årlig betaler et på forhånd avtalt rund sum beløp til forvalter-organisasjonen. Beløpet skal fordeles og utbetales til samtlige vederlagsberettigede kunstnere som har deltatt på vederlagspliktige utstillinger i det inneværende året.

- Kunstneren vil rapportere fortløpende vederlagspliktig utstillingsaktivitet til forvaltnings-organisasjonen via en nettportal utviklet for dette formålet. Informasjonen som skal innrapporteres er enkel og bekreftes av utstillingsarrangøren.
- Beregningen av vederlaget kan baseres på en rekke faktorer som kan vektes ulikt. Verkspris skal ikke lenger være et grunnlag for beregning av vederlaget.
- Målet er en tariff som er tilstrekkelig finmasket for å treffe nyansert og være rimelig sett i forhold til hva kunstneren faktisk låner ut/viser publikum.

30.1.2019

Mette Hellenes sitt kunstneriske bidrag til NBKs kampanje #utstillingsavtalen.